

**АНГЛИ ХЭЛНИЙ УГТВАР ҮГИЙН БҮТЭЦ ХИЙГЭЭД ҮГИЙН
САНГИЙН НЭГЖИЙГ БҮТЭЭХ ЧАДАМЖ**

Ц.Отгонсүрэн
Д.Түвшинтөгс
/МУИС/

Abstract: *The morphological structure of English prepositions and their capacity to derive lexical words*

This article, a sequel study of “The structural - functional systems of English prepositions” [7], discusses the morphological structure of English prepositions. It focuses on correlation between syntactical positioning and functional use, rather than semantic capacity.

Historically, English used to possess grammatical cases, which were eventually replaced by emerging prepositions. Prepositions in modern English are common and numerous, whereas we collected 145 prepositions from the Oxford dictionary for the ultimate purpose of this study - the morphological classification of prepositions as simple, complex and marginal.

Although English prepositions are considered to be grammatical words, they are also able to derive new lexical formations. Particularly, simple prepositions are highly versatile elements to form nouns, adjectives, adverbs, verbs, prepositions and conjunctions, but other two are limited in this process.

Оршил

Өгүүлбэрт үг болон гишүүдийн хоорондын харьцааг заасан нэгж буюу хэл зүйн үг хэмээн нэрлэгддэг угтвар үг нийт “150 орчим” [4:6] байдаг гэж үзэх бөгөөд англи хэлний хамгийн ээдрээтэй, маргаантай асуудлуудын нэг юм. Тэдгээрийн бүтцийг нарийвчлан судлах нь илэрхийлэх утгаас гадна өгүүлбэр дэх байр хийгээд гүйцэтгэх үүргийг судлахын суурь гэж хэлж болно. Өмнө нь “*Англи хэлний угтвар үгийн бүтэц-үүргийн тогтолцоо*” өгүүлэл [7] хэвлүүлсэн бөгөөд энэ удаад уг өгүүллийн “Англи хэлний угтвар үгийн бүтэц” хэсгийг дэлгэрүүлж, угтвар үг хэрхэн бүтэх хийгээд үгийн сангийн бусад нэгжийг хэрхэн бүтээдэг талаар илүү гүнзгийрүүлэх зорилгоор судалгааны тулгуур хэрэглэгдэхүүн болгож, англи хэлний тайлбар толь бичиг [8]-ийн хүрээнд нийт 145 угтвар үг, мөн 380 гаруй угтвар үг бүрдүүлбэртэй үгийг түүж, нягтлан үзлээ.

Түүхэн үүднээс авч үзвэл, эртний англи хэлнээ ихэнх угтвар үг нэг үетэй байсан агаад дундад үеийн англи хэлэнд тоо нь нэмэгдэж, ойролцоо утгатай угтвар үгээс гадна зэрэгцсэн нийлмэл угтвар үг (Compound Preposition) олноор бий болсон аж.

Үүний нэг шалтгааныг өвөг-Герман хэл (Proto-German)-ний өргөлттэй ойртсон гэж үздэг бөгөөд нөгөө шалтгаан гэвэл эртний англи хэлний үеэс үгийн эцсийн үеийн өргөлт аажимдаа суларсантай холбож үздэг. Англи хэлний утгвар үгийн хөгжил дэх хамгийн том өөрчлөлт бол 1500 оноос хойш зөв бичих зүй (The Orthography)-г хэвшүүлсэн явдал бөгөөд чухам энэ үеэс л орчин цагийн англи хэлний үе эхэлдэг. Энэ үед англи хэлийг стандартчилах болж, эртний болон дундад үеийн англи хэлэнд байсан энгийн (Simple) болон зэрэгцсэн нийлмэл (Compound) утгвар үгээс гадна шинээр утгвар үг үүсэж, угсарсан нийлмэл утгвар үг (Complex Preposition) шинээр бий болсон тухай Д.Вебер (D.Weber) судалгаандаа өгүүлжээ [3:10]. Мөн түүнчлэн англи хэлний үгийн санд шинэчлэл хийх оролдлого 1650-1800 оны үеэс улбаатай бөгөөд Жорж Харрис (George Harris) нэг утга санааг хэд хэдэн үгээр илэрхийлэх үзэгдлийг анхааран судалжээ. Тухайлбал, *unto, until, selfsame, foursquare* гэх мэт үг нь *to, till, same, square* зэрэг үгсийн утгыг илэрхийлдэг байж. Энэ мэт ижил утгатай хэд хэдэн үгийг зохиолчид түгээмэл хэрэглэх болж, зарим нь нэг үе бүхий үгийг хэрэглэх сонирхолгүй, олон хувилбараас сонгохыг эрмэлзэх болжээ [1:282].

Дээрх мэт учир шалтгааны улмаас англи хэлний утгвар үг бүтцийн хувьд өөрчлөгдөж, өргөжин хөгжсөөр өнөөгийн хэмжээнд хүрчээ.

I. АНГЛИ ХЭЛНИЙ УГТВАР ҮГИЙН БҮТЭЦ

Бүтцийн ангиллын хувьд эртний (450-1150) болон дундад үе (1150-1500)-ийн англи хэлнээ [1:50,154] утгвар үгийг энгийн (Simple) болон зэрэгцсэн нийлмэл (Compound) гэж ангилан үздэг байв. Өөрөөр хэлбэл энгийн утгвар үгэнд дан бүрдүүлбэр бүхий (*æfter, æt, fram, geond, of, ofer, on, op, samod* etc.) үгс хамаарагдах бөгөөд зэрэгцсэн нийлмэл утгвар үгэнд бие даасан хоёр үг зэрэгцсэн буюу эхний бүрдүүлбэр нь утгвар үг, хоёр дахь бүрдүүлбэр нь утгвар үг (*æt+foran, be+geondan, be+innan, be+neofan, in+to, on+butan, on+innan, to+foran, wið+innan* etc.)-ээс гадна дайвар үг (*be+æftan, be+ufan, on+ufan*), холбоос (*to+eacan*), тэмдэг үг (*and+lang*) эсвэл тооны нэр (*be+tweone*)-ийг багтаан үздэг байв [3:10]. Эдгээр зэрэгцсэн нийлмэл утгвар үгийг зөв бичих зүйн үүднээс салангид бичдэг байснаа хэлний хөгжлийн явцад буюу тодруулбал, дундад үеийн англи хэлний үеэс нийлүүлэн бичих болсон. Тиймээс орчин цагийн англи хэлний судлаачид дээрх хоёр бүтцийг нэг ангилалд багтаан, энгийн (Simple) гэж нэрлээд дундад үеийн англи хэлний сүүл үед үүсэн бий болсон хоёр болон түүнээс дээш бүрдүүлбэр бүхий утгвар үгийг угсарсан нийлмэл (Complex) гэж тус тус салган нэрлэх болжээ. Англи хэлний утгвар үгийг судалсан олонх эрдэмтэд уг ангиллыг баримталдаг бол Квөрк нар (*Quirk. et al*) [10:667] захын (Marginal) утгвар үг гэсэн ангиллыг нэмж оруулснаар С. Гранат (S.Granath) [12:54-7], Д.Вебер (D.Weber) нарын зарим судлаачид дээрх ангиллыг баримталжээ.

Англи хэлний утгвар үгийн бүтцийн ангиллын тухай асуудлыг нягтлан үзэж, эл гурван өөр бүтэц бүхий утгвар үг нь өгүүлбэрт үг болон гишүүдийг холбож, тэдгээрийн хоорондын харьцаа заадаг ижил үүрэгтэйг нь үндэслэн, бид сүүлийн ангиллыг баримталж байна.

I.1. Энгийн утгвар үг (Simple Preposition)

Энэ хэсэгт үндсэндээ дан үгсийг хамааруулах агаад тэдгээр нь дараах хэдэн

онцлогтой байна.

I.1.1. Нэг бүрдүүлбэр бүхий энгийн угтвар үг: Энэ ангилалд *about, at, as, for, from, in, like, on, near, since, with* гэх мэт дан үг бүхий угтвар үгийг хамааруулдаг. Энэ нь нийт угтвар үгийн дотор хамгийн олон тохиолддог бөгөөд бусад бүтэц бүхий угтвар үгтэй харьцуулахад харьцангуй хийсвэр шинжтэйгээс гадна нэг өгүүлбэрт давтагдах боломжтой. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь эдгээр угтвар үгнүүд хэл зүйн үүрэг (grammatical function) болон үгийн сангийн ай (lexical category)-н хувьд ялгаатай байдагтай холбоотой юм. Тухайлбал: өгүүлбэр (1)-т буй гурван *to* байгаагийн эхний болон гурав дахь *to* нь *turn* болон *fuel* үйл үгийн эс тухайлах хэлбэр ('TO' infinitive), харин хоёр дахь нь чиглэхийн угта илтгэх харьцаа заасан нэгж (grammatical word - preposition) болж байгаагаараа хэл зүйн үүргийн хувьд ялгаатай байдлыг харуулж байна. Харин өгүүлбэр (2)-т буй үгс үгийн сангийн айн хувьд ялгаатай байна. Тухайлбал: *around* нь *be* үйл үгтэй нийлж хэлц үйл үгийг үүсгэх нэмэлт (particle of phrasal verb) бөгөөд *for* нь үргэлжлэх хугацааг заасан угтвар үг (preposition), харин *over* нь 70 жил гэх тоо хэмжээг баримжаалан заасан дайвар үг (adverb) болж байна.

(1) *Compared with its neighbors, Dubai had limited reserves, prompting its rulers to turn to other industries to fuel their bold economic aspiration* [14:23].

(2) *After all, GEICO has been around for over 70 years* [14:12].

I.1.2. Хоёр бүрдүүлбэр бүхий энгийн угтвар үг: Энэ ангилалд *alongside, around, besides, between, throughout, towards, unlike, upon, within, without* гэх мэт зэрэгцсэн нийлмэл угтвар үгнүүд багтана. Эдгээр нь угтаа дундаа зураас (hyphen (-))-тай бичигддэг байсан бөгөөд хөгжлийн явцад зөв бичих зүй болон хэлний хэмнэх зарчим (The Principle of Economy)-ын үүднээс тэрхүү зураасыг хэрэглэхээ больж, нийлүүлэн бичиж тэмдэглэснээр дан үгийн түвшинд авч үзэх болсон тухай өмнө нь дурдсан билээ. Энэ талаар К.Бөржерс, К.Бурриж нар (K.Börjars, K.Burridge) “Зэрэгцэн нийлүүлэх арга нь үгийг хувилгах бус шинээр үг үүсгэх нэгэн арга бөгөөд эхний үгэндээ өргөлттэй байна. Хэв шинжийн хувьд салангид бичигдсэн нийлмэл үгийг салангид үг (separate word), харин зураасгүйгээр нийлүүлэн бичсэнийг нь энгийн үг (single word) гэж үзнэ” хэмээн өгүүлжээ [5:22].

Англи хэлний тайлбар толь бичгээс түүсэн энгийн бүтэц бүхий 78 угтвар үгээс зэрэгцсэн нийлмэл бүтэц (compound prepositions)-тэй үгсийг тусгайлан нягталж үзвэл ихэнх угтвар үг нь аль нэг үедээ угтвар үг бүрдүүлбэртэй байхад цөөн хэд нь хоёр үедээ угтвар үгээс өөр нэгж бүрдүүлбэртэй байна (Хүснэгт-1).

Хүснэгт-1. Хоёр бүрдүүлбэр бүхий энгийн угтвар үгийн бүтэц

№	Үг		Жишээ
	I үе	II үе	
	Угтвар үг (Prep)	Угтвар үг (Prep)	<i>in+to, on+to, through+out, up+on, with+in, with+out</i>
	Угтвар үг (Prep)	Нэр үг (N)	<i>along+side, in+side, out+side, de+spite</i>
	Угтвар үг (Prep)	Дагавар (Suf)	<i>to+ward, to+wards</i>
	Үйл үг (V)	Угтвар үг (Prep)	<i>be+twixt</i>
	Үйл үг (V)	Тэмдэг нэр (Adj)	<i>be+fore, be+hind, be+low</i>

	Үйл үг (V)	Тооны нэр (Num)	<i>be+between</i>
	Угтвар (Pref)	Угтвар үг (Prep)	<i>un+like, un+till</i>
	Угтвар (Pref)	Нэр үг (N)	<i>a+board, a+round, a+cross, a+top</i>
	Угтвар (Pref)	Тэмдэг нэр (Adj)	<i>a+long</i>

Энэ ангилал дахь нэгэн өвөрмөц нэгж бол *notwithstanding* (*not+with+stand+ing* буюу үгүйсгэл+угтвар үг+үйл үг+залгавар) билээ. Хэдийгээр дөрвөн нэгж бүрдүүлбэртэй ч нийлүүлэн бичдэг учраас нэг үг хэмээн үзэж энэхүү ангилалд багтаадгийг орхигдуулж болохгүй юм.

1.2. Нийлмэл угтвар үг (Complex Preposition)

Уг ангилалд угсарсан нийлмэл угтвар үгийг хамруулав. Өмнөх ангиллын нийлмэл угтвар үгээс ялгаатай нь бүх бүрдүүлбэр нь нийлээд нэг утга санааг илтгэж, нэг үүрэг гүйцэтгэдэг ч хоорондоо салангид бичигддэг онцлогтой. Бүтцийн хувьд С.Гранат (S.Granath)-ын тодорхойлсноор "...Хоёр бүрдүүлбэртэй бол «**дайвар үг/тэмдэг нэр/холбоос+угтвар үг**», гурван бүрдүүлбэртэй бол «**угтвар үг+нэр үг+угтвар үг**»" [12:56] байх агаад үүнийг цааш лавшруулан судалж, нягтлах учиртай.

Мөн М.Махмузаде (M.Mahmoodzadeh)-ын бичсэнээр англи хэлний угтвар үгийг хэлбэр, үүрэг, утгаар нь ангилж болно. "Хэлбэрийн хувьд энгийн (Simple), нийлмэл (Complex) угтвар үг гэж хоёр ангилах бөгөөд энгийн угтвар үг нь хаалттай болсон ангилал". Өөрөөр хэлбэл шинээр ийм угтвар үгийг үүсгэх боломжгүй гэсэн үг. Харин "нийлмэл угтвар үг нь нээлттэй ангилал бөгөөд шинээр үүсгэх боломжтой" [6:734–40] аж. Тиймээс цаашид нэмэгдэх, зохион хэрэглэхийг үгүйсгэх аргагүй юм. Юутай ч бид өнөөгийн хэмжээнд хоёр бүрдүүлбэр бүхий дөч гаруй, гурван бүрдүүлбэр бүхий гуч орчим, нийт дал гаруй угсарсан нийлмэл бүтэцтэй угтвар үгийг тайлбар толь бичгээс олж тэмдэглэсэн бөгөөд одоогийн байгаа баримтандаа түшиглэн, тэдгээрийн үүссэн бүтцийг ажиглавал дараах онцлогтой байна.

Хүснэгт-2. Нийлмэл угтвар үгийн бүтэц

	1-р үг	2-р үг	3-р үг	Жишээ
Хоёр бүрдүүлбэртэй угтвар үг				
	Дайвар үг	Угтвар үг	=	<i>across from, ahead of, astern of, instead of, regardless of, together with</i>
	Холбоос	Угтвар үг	=	<i>because of, but for, except for</i>
	Угтвар үг	Угтвар үг	=	<i>along with, as against, as for, as per, in between, save for, up against</i>
	Тэмдэг үг	Угтвар үг	=	<i>irrespective of, other than, preparatory to, regardless of, prior to</i>
Гурван бүрдүүлбэртэй угтвар үг				
	Угтвар үг	Нэр үг	Угтвар үг	<i>by means of, in accordance with, in virtue of, on behalf of, on account of, with reference to</i>

Энэхүү судалгаагаар С.Гранат (S.Granath)-ын үзсэнээс зөрөөтэй нэгэн зүйл бүтэц ажиглагдсан нь "**Угтвар үг+Угтвар үг**" юм. Үүнийг хоёр бүрдүүлбэр бүхий угсарсан нийлмэл угтвар үгийн бүтэцэд багтаасны шалтгаан бол энэхүү бүтцийн

эхний бүрдүүлбэр болох *along* (Prep, Adv), *as* (Prep, Adv, Conj), *in* (Prep, Adv, Adj, N), *save* (V, N, Prep, Conj), *up* (Adv, Prep) үгнүүд нь *save* -ийг эс тооцвол бүгд угтвар үг болон дайвар үг гэсэн давхар үүрэгтэй. Мөн бүгд хэлц үйл үгийн нэмэлт (Particle of Phrasal Verb)-ийн үүрэгтэй байгааг тайлбар толь бичгээс багатгаж болно. Тиймээс эдгээр үгсийг дайвар үг гэж үзэх үндэс болж чадахгүй. Мөн түүнчлэн хэлц үйл үгийн бүрдүүлбэр болсон үг нь эл үгийн үндсэн үүрэг биш учраас үүнээс цааш угтвар үг үүсэх логик хамаарал байхгүй хэмээн үзэж болно. Хэдийгээр В. Буллокар (W.Bullokar) “Хэлц үйл үгийн нэмэлт болон угтвар үг хоёр угтаа ижил” [3:] гэж үзэж байсан ч энэхүү ойлголт орчин цагийн англи хэлэнд аль алиныг үүсгэсэн гэж гарал зүйн хувьд бага сага зөрчил үүсгэх талтай.

1.3. Захын угтвар үг (Marginal Preposition)

Энэхүү ангилал бол харьцангуй сүүлд үүссэн бас судлагдсан бөгөөд эл ангилалд хэлбэр, бүтцийн хувьд угтвар үг бүрдүүлбэргүй ч аль нэг угтвар үгтэй ижил утгыг илтгэх үйл үг болон түүний төгсгөл (Present болон Past Participles) бүхий бүтэцтэй *concerning*, *excepting*, *regarding*, *considering*, *compared*, *given* гэх мэт үгнүүд хамаарагдах бөгөөд ийм угтвар үгс харьцангуй цөөхөн ч найруулгын дээд өнгө аясыг илэрхийлдэг тул ялангуяа эрдэм шинжилгээний болон албан бичгийн найруулга буюу бичгийн англи хэлэнд түлхүү хэрэглэгддэг онцлогтой.

1) *She has said nothing regarding your request.* [9]

Тайлбар толь бичгийн хүрээнд угтвар үг гэсэн тэмдэглэгээтэй, ийм бүтэц бүхий найман үг бүртгэж авсан. Гэхдээ эл бүтцийг бүрдүүлж буй үйл үгсийн *-ed/-ing* төгсгөл нь ижил учраас *based on*, *depending on*, *depended on* гэх мэт үгстэй андуурагдах тал бий. Өөрөөр хэлбэл, “Захын үгс дангаараа бие даан угтвар үгийн үүрэг гүйцэтгэдэг бол энэ мэт цөөн хэдэн үйл үг шаардлагатай угтвар үгийг давхар авснаар энэхүү захын бүтэцтэй угтвар үгээс өөр бөгөөд энэхүү ангилалд оруулах боломжгүй” [11:135] аж.

II. УГТВАР ҮГ ҮГИЙН САНГИЙН НЭГЖИЙГ БҮТЭЭХ ЧАДАМЖ

Англи хэлний угтвар үг хэл зүйн үг хэдий боловч үгийн сангийн бусад нэгжийн бүрдүүлэгч болдгоороо ихээхэн онцлог байна. Энэ талаар анх XVI зууны үеэс хөндөж эхэлсэн бөгөөд В. Буллокар (W.Bullokar) *up*, *down*, *in*, *before*, *beneath*, *behind*, *beyond*, *under* гэх мэт угтвар үгс нь *up-upper*, *upermost/upmost*; *down-downer*, *downermost/downmost*; *in-iner*, *innermost/inmost* гэх мэтээр тус бүртгээ өөрийн харьцуулсан болон давуу зэргийг үүсгэдэг¹ гэжээ. Мөн зарим энгийн бүтэцтэй угтвар үг нь *-ward/-wards* залгаврыг авч тэмдэг нэр болон түүнээс үүссэн дайвар үгийг үүсгэдэг талаар судалжээ [3:16–7].

3) *Shortly afterwards he met her again.* [9]

4) *It is about time we updated our software.* [9]

Ер нь шинэ үг үүсэх (Derivation) нь үгийн үндсэнд залгавар залгах аргаар шинэ үг үүсгэх бөгөөд англи хэлний хувьд “... хэлбэр ижил, үүрэг өмнөө залгаварууд

¹ -Буллокар (W.Bullokar) нарын бусад судлаачдын “угтвар үгс өөрийн харьцуулсан болон давуу зэргийг үүсгэдэг” хэмээснийг К.Бөржарс, К.Бурриж (К.Бөгжарс, К.Бурридж) нар өөр байр сууринаас тайлбарладаг. Өөрөөр хэлбэл тэд *near*→*nearer*→*nearest* гэж үүсгэдэг *near*-ийг угтвар үг гэхээсээ илүү тэмдэг нэр гэж үзэх үндэстэй гэж үзсэн [5:68]-ийг энд оруулах нь зүйтэй биз ээ.

олон ажээ” [5:21]. Олонх нь угтвар үг бөгөөд дан гагц угтвар үгийн үндсэн үүргээс гадна тэмдэг нэр (**Adjective: inside, near, minus, round, under**), нэр үг (**Noun: like, minus, over**), дайвар үг (**Adverb: over, towards, under**)-ийн үүргийг давхар гүйцэтгэж, харьцаа зааж байна. Гэхдээ зарим тохиолдолд, тухайн үүсгэж буй үгийн үндсийн өмнө эсвэл ард нь байрлах ба цөөн хэсэг нь нийлмэл үгийн дунд тохиолдож буй учир эдгээрийг угтвар үг (Preposition), угтвар (Prefix), дагавар (Suffix)-ын аль нь болохыг тодруулах шаардлага зүй ёсоор урган гарч байна. Бидний түүвэрлэсэн хэрэглэгдэхүүнд **about** (prep, adv), **above** (prep, adv), **across** (prep, adv), **after** (prep, conj&adv), **against** (prep), **along** (prep&adv), **before** (prep, conj&adv), **by** (prep, adv, N, pref), **down** (adv, prep, adj, V, N), **for** (adv, prep, conj, pref), **in** (prep, adv, adj, pref, suf, combining form), **like** (prep, conj, adj, adv, V, N, combining form), **off** (adv, prep), **of** (prep, pref), **on** (prep, adv, N), **out** (adv, prep, adj, N, V), **over** (prep, adv, N, pref), **round** (adj, N, adv, prep), **till** (prep&conj, adv), **through** (prep&adv, adj), **under** (prep, adv), **up** (adv, prep, adj, N, V, pref), **upon** (prep), **with** (prep) [13] гэсэн бүрдүүлбэрээр л шинэ үгс үүсэж байгаа нь тодорхой ажиглагдаж байна. Түүнээс гадна бүгд энгийн бүтэцтэй байгаа нь бүх угтвар үг шинээр үг үүсгэх чадамжгүй болохыг давхар харуулж байна. Үүний шалтгаан нь үе болон бүрдүүлбэрийн тоо нэмэгдэх тусам угтвар үгийн хийсвэрлэц багасаж, бодит шинж нь давамгайлан, тодорхой утгыг илтгэж, тогтсон нэг үүрэгтэй болдог бол харин энгийн бүтэцтэй угтвар үг нь харьцангуй хийсвэр шинжтэйн хэрээр илэрхийлэх утга, заах харьцаа, гүйцэтгэх үүрэг нэмэгддэгтэй холбоотой ажээ.

Үүнээс үзэхэд, дээр дурдсан угтвар үгс дангаараа үгийн сангийн зарим нэгжийн үүргийг давхар гүйцэтгэж байгаагаас, зөвхөн *by-, for-, in-, of-, out-, over-, under-, up-* гэх найм нь угтвар (prefix) болж байна. Мөн түүнчлэн шинээр үг үүсгэсэн дээрх үгсээс зарим нь тухайн үгийн үндсийн ард байрлах боловч тэдгээрийг дагавар (suffix) гэж үзэхэд бас учир дутагдалтай юм. Учир нь *on-*оос бусад үгс ийм үүрэг гүйцэтгэдэггүй. Тиймээс энэ төрлийн угтвар үг нь дан угтвар болж хувирсан уу гэсэн асуудал хөндөгдөх нь дамжиггүй.

Эдгээр цөөн хэдэн үгс герман гаралтай гэх бөгөөд эртний англи хэлний үед холбогдож байна [13] (Хүснэгт-3).

Хүснэгт-3 Угтвар (Prefix)-ын үүрэг бүхий үгс

Words	Угтвар үг (Preposition)-ийн гарал	Угтвар (Prefix)-ийн гарал
By	Герман гаралтай, эртний англи хэлний <i>bī, bi, be</i> . Голланд- <i>bij</i> , герман- <i>bei</i> .	—
For	Эртний англи хэлний <i>in</i> (угтвар үг) бөгөөд <i>before</i> гэсэн утгатай герман хэлний угтвар үгийн хураасан хэлбэр гэж үзэх боломжтой.	Эртний англи хэлний үед холбогдоно.
In	Герман гаралтай, эртний англи хэлний <i>in</i> (угтвар үг), <i>inn</i> (дайвар үг). Голланд, герман- <i>in</i> (угтвар үг), герман- <i>ein</i> (дайвар үг). Энэтхэг-Европ язгуурын үг бөгөөд латин хэлний <i>in</i> , грек хэлний <i>en</i> .	Латин хэлний <i>in</i> угтвар үгийг зааж байна.

Of	Герман гаралтай, эртний англи хэлний үг. Голланд- af , герман- ab . Энэтхэг-Европ язгуурын үг бөгөөд латин хэлний ab , грек хэлний apo -ээр дамжин бусад хэлэнд орсон.	f -ээр эхэлсэн үгийн өмнө орсон ob -ийн хувилбар аж.
Out	Герман гаралтай, эртний англи хэлний ūt (<i>Adv</i>), ūtan (<i>V</i>). Голланд- uit , герман- aus .	–
Over	Энэтхэг - Европ хэлний үг. Герман гаралтай, эртний англи хэлний ofer . Голланд- over , герман- über .	–
Under	Герман гаралтай, эртний англи хэлний үг. Голланд- onder , герман- unter .	–
Up	Герман гаралтай, эртний англи хэлний up(p) , upper үг. Голланд- op , герман- auf .	–

Дээрх хүснэгтээс үзэхэд, тодорхой нэг угтвар үг үүсэж байх тэр цаг үетэй зэрэгцсэн түүнтэй ижил хэлбэр бүхий угтвар (тухайлбал *in*) харь хэлнээс орж ирсэн байх магадлалтай. Иймийн тул, эл хоёр нэгжийг нэг нь нөгөөгөө үүсгэжээ гэж үзэхээсээ илүүтэй зарим угтвар үг нь угтварын үүрэг хүлээж, шинээр үг үүсгэсэн гэж үзэх талтай. Үүнийг Давид Веберийн судалгаа дахь “Зарим угтвар үг нь үг бүтээх явцад угтварын үүрэг гүйцэтгэдэг байсан. Эдгээр үгнүүдэд эртний болон дундад үеийн англи хэлэнд холбогдох *after-*, *aet-*, *betweon-*, *bi-*, *for-*, *foran-*, *forþ-*, *fram-*, *gegn-*, *in-*, *mid-*, *neah-*, *nīþer-*, *of-*, *ofer-*, *on-*, *op-*, *þurh-*, *under-*, *wið-*, *wīder-*, *ymb-* зэрэг багтана” [3:10] гэх өгүүлбэр ч давхар нотолж байна.

Үгийн сангийн аль нэг нэгж үүргээр шинэ үг үүсэж байгааг тогтоон тодорхойлоход нэн бэрхтэй бөгөөд “угтвар үг нь нэр үгийн өмнө байрладаг” гэсэн үндсэн зарчимд тулгуурлан, угтвар үг бүрдүүлбэртэй хэмээн үзсэн үгийн сангийн дараах нэгжийг бүтээжээ гэж үзэх боломжтой.

II.1. Нэр үг бүтээх чадамж: Дээрх үгнүүдээс үүссэн хоёр зуу гаруй нэр үгийг тэмдэглэснээс угтвар үг бүрдүүлбэртэй хэмээн үзсэн хэдэн үг дараах хэдэн бүтцээр үүсгэсэн байна.

- Verb+Prep+Noun: *fly-by-night* (*найдваргүй хүн*), *play-by-play* (*шууд дамжуулалт*), *sell-by-date* (*хадгалах хугацаа*), *stay-at-home* (*гэрсэг хүн*);
- Noun+Prep+Noun: *father-in-law* (*хадам аав*), *meals-on-wheel* (*нийгэм хангамжийн ажил*), *morning-after-pill* (*жирэмснээс хамгаалах эм*), *mouth-to-mouth* (*амаар хийх хиймэл амьсгал*);
- Prep+Noun: *afterbirth* (*эхэс*), *aftershave* (*сахлын ус*), *downfall* (*уналт, доройтол*), *onrush* (*дайралт*), *percent* (*хувь, хэмжээ*), *tonight* (*орой, үдэш*);

II.2. Тэмдэг нэр бүтээх чадамж: Энэ хэсэгт ийм аргаар бүтсэн ер орчим тэмдэг нэр бүтээснийг ажиглавал, өөр өөр байранд тохиолдож байна.

- Prep+Noun: *down-market* (*борчуудын, ядуусын*), *indoor* (*дотоорхи*), *inflight* (*нислэгийн үеийн*), *on-field* (*спортын талбайн*), *onscreen* (*дэлгэцийн*), *overage* (*нас хэтэрсэн*);
- Adv+Prep+Noun: *down-to-earth* (*амьдралд ойр*);
- Noun+Prep+Noun: *day-to-day* (*өдөр тутмын*), *heart-to-heart* (*илэн далангүй*), *house-to-house* (*өрх нэг бүрийн*), *matter-of-fact* (*сэтгэл хөдлөлгүй*);
- Num+Prep+Num: *one-to-one* (*хоёр хүний, хоорондын*);
- Adj+Prep+Noun: *good-for-nothing* (*залхуу, чадваргүй*) гэх мэт.

II.3. Дайвар үг бүтээх чадамж: Энэхүү нэгж тавь гаруй байгаагаас угтвар үг бүрдүүлбэр нь өөр өөр байранд тохиолдож байна.

- Prep+Suf: *afterward* (дараа нь, хожим), *downward* (уруудсан, доош харсан), *forward* (урагш);
- Prep+Noun: *alongside* (зэрэгцсэн), *downstairs* (доошоо), *inwind* (домогш), *upstairs* (шам өөд, өөдөө);
- Adv+Prep+Prep: *heretofore* (өмнө нь), *thereinafter* (доор), *thereupon* (даруй, тэр дор нь) гэх мэт.

II.4. Үйл үг бүтээх чадамж: Энэхүү ангилалд хамаарагдах гуч гаруй үйл үг тэмдэглэснээс угтвар үг үйл үгтэй нийлж, хоёр бүрдүүлбэрийн аль алиных нь дундын утга илэрхийлж байгаагаараа онцлогтой юм. Ялангуяа *perform* (үзүүлэх), *withdraw* (*mamax*) үйл үгийн бүрдүүлбэр болох *per*, *with* нь угтвар үгээс өөр үгийн сангийн өөр нэгжийн үүрэг гүйцэтгэхгүй.

- Prep+Verb: *perform* (үзүүлэх), *withdraw* (*mamax*), *withstand* (*тэсч гарах*) гэх мэт.

Гэхдээ эл бүтэц дэх зарим үйл үг нь дайвар үг бүрдүүлбэртэй байхыг үгүйсгэхийн арга бас үгүй. Тухайлбал Маккарти нийлмэл үйл үг (compound verb): *underestimate* (дутуу үнэлэх), *overcook* (хэтэрхий болгох), *outrun* (түрүүлэх, хөөж гүйцэх); нийлмэл тэмдэг нэр (compound adjective): *overactive* (хэт идэвхитэй), *undercover* (нууц, нууцлагдсан); нийлмэл нэр үг (compound noun): *in-group* (нийтлэг ашиг сонирхолтой бүлэг хүмүүс), *outpost* (алслагдсан суурин), *overcoat* (эрэгтэй хүний хүрэм) [2:60–4] гэж үзсэн ч эдгээр үндсүүдийг сайтар нягтлууштай.

II.5. Угтвар үг бүтээх чадамж: Угтвар үг нь доорх таван бүтцээр арван хоёр угтвар үг бүтээснийг харж болно.

- Prep+Noun: *alongside* (дагуу), *inside* (домор), *underneath* (доогуур);
- Prep+Prep: *into* (домогшоо), *onto* (руу), *throughout* (даяар), *upon* (дээр), *within* (домор);
- Prep+Suf: *toward* (руу, тийш);
- Pref+Prep: *around* (хүрээлсэн, тойрсон), *until* (хүртэл);
- Verb+Prep: *be+twixt* (хооронд, завсар, дунд) гэх мэт.

II.6. Холбоос үг бүтээх чадамж: Түүнчлэн угтвар үг бүрдүүлбэртэй холбоос үг байгааг энд тэмдэглэв.

- Adv+Prep: *whereupon* (тэгээд, дараа нь, тэгснээр) гэх мэт.

ДҮГНЭЛТ

Англи хэл анх тийн ялгалтай хэл байсан агаад угтвар үг гарч ирснээр тийн ялгалын үүргийг угтвар үг гүйцэтгэх болсон. Тэр цаг үеэс англи хэлний угтвар үг хэлний хөгжлийн явцад бүтцийн хувьд нэлээд өөрчлөгдсөн байна. Үүний учир, англи хэлний угтвар үгийг тодорхой хүрээнд бүтцийн талаас нь ажиглаж үзсэнээр дараах дүгнэлтэд хүрлээ.

- Хэл шинжлэлийн олон онол, арга зүйн үүднээс англи хэлний угтвар үгийг судалдаг бөгөөд гол төлөв энгийн бүтэцтэй угтвар үгэнд тулгуурладаг нь ажиглагдсан. Энэ нь бусад бүтэц бүхий угтвар үгийн хязгаарлагдмал хэрэглээ, үүрэгтэй холбоотой байж болох ч тухайлан судалж, судалгааны

эргэлтэд оруулах нь зүйтэй болов уу.

- Хэл зүйн үгийн хувьд англи хэлний угтвар үг гурван өөр бүтэцтэй байхаас гадна үгийн сангийн бусад нэгжийг ч үүсгэх чадамжтай ажээ. Өөрөөр хэлбэл, энгийн угтвар үгс (Simple preposition) нэр үг, тэмдэг үг, үйл үг, дайвар үг, угтвар үг болон холбоосыг бүтээдэг байна. Харин нийлмэл болон захын угтвар үг ийм чадамжгүй бөгөөд энэ нь харин үе болон үгийн тоо нэмэгдэхийн хэрээр хийсвэрлэц багасаж, илүү тодорхой болдогтой холбоотой бололтой.
- Англи хэлний угтвар үг нэлээд олон үүргийг гүйцэтгэх болсон. Тухайлбал угтвар үг орчин цагийн англи хэлэнд өгүүлбэрийн холбоос (conjunction), угтвар үг (preposition), хэлц үйл үгийн нэмэлт (particle of phrasal verb), тусагдахуун (adverbial) болон угтвар (prefix) болж байна. Энэ бүхэн нь англи хэлний угтвар үгийн бүтэцтэй холбоотой бөгөөд онцгойлон энгийн бүтэцтэй угтвар үг өгүүлбэрт дээр дурдсан бүхий л үүргийг гүйцэтгэдэг. Харин нийлмэл бүтэцтэй угтвар үгийн хувьд гол төлөв арын үг, хэлхэцийг гол өгүүлбэртэй холбох гол үүргийг гүйцэтгэж байхад захын угтвар үгийн хувьд хэрэглээ харьцангуй хязгаарлагдмал байна. Ялангуяа дээд найруулгад хэрэглэгддэг гэж үзэж болно.

НОМ ЗҮЙ

1. Albert C. Baugh. 1993 (2001). *A History of the English Language*. 4th ed. Foreign Language Teaching and Research Press & Routledge. Beijing.
2. Andrew, Carstairs-McCarthy. 2002. *An Introduction to English Morphology: Words and Their Structure*, Edinburgh University Press.
3. David Weber. 2012. *English Prepositions: A Historical Survey*, Master's Diploma Thesis. Masaryk University.
4. Josef Essberger. 2012. *English Preposition List*, EnglishClub.com. <http://www.englishclub.com>
5. Kersti Börjars & Kate Burridge. 2010. *Introducing English Grammar*, 2nd ed. Hodder Education. An Hachette UK company.
6. Masoud Mahmoodzadeh. April 2012. A Cross-linguistic Study of Prepositions in Persian and English: The Effect of Transfer. *Theory and Practice in Language Studies*. Vol2. No4. pp734-740.
7. Отгонсүрэн, Ц. 2014. *Англи хэлний угтвар үгийн бүтэц-үүргийн тогтолцоо*. МУИС. ШУС. ХУС-ын “Монгол Судлал” ЭШБичиг. Боть XXXVIII (412). Улаанбаатар.
8. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, 4th ed. 1989. Oxford: Oxford University Press.
9. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, 8th ed. 2010. Oxford: Oxford University Press.
10. Randolph Quirk, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*, London and New York: Longman.
11. Rodney Huddleston & Geoffrey K. Pullum. 2007. *A Student's Introduction to*

- English Grammar*, Third printing. Cambridge University Press.
12. Solveig Granath. 1997. *Verb complementation in English. Omission of Prepositions before THAT clauses and TO infinitives*, Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg Sweden.
 13. *The New Oxford Dictionary of English*. 1998. Oxford. The UK.
 14. *TIME*. 2009 (Dec 14).